

מקורות: שירת האזינו ומגילת איכה

רמב"ם תפילה ונשיאת כפים ז הלכה יג

יש מקומות שנהגו בהן לקרות בכל יום אחר שמברכין ישתבח שירת הים ואחר כך מברכין על שמע, ויש מקומות שקורין שירת האזינו, ויש יחידים שקורין שתי השירות הכל לפי המנהג.

מגילה דף טז עמוד ב

כל השירות כולן נכתבות אריח על גבי לבינה ולבינה על גבי אריח חוץ משירה זו ומלכי כנען שאריח על גבי אריח ולבינה על גבי לבינה מאי טעמא שלא תהא תקומה למפלתן

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף טז עמוד ב

ודקאמר חוץ משירה זו לאו דוקא אלא ה"ה לכל שאינה דרך הלל אלא שמזכיר מפלתן של רשעים כגון שירת מלכי כנען שבספר יהושע וכן שירת האזינו שמדברת ג"כ במפלתן של רשעים.

רמב"ם תפילין ומזוזה וספר תורה י, יא

כל מי שיושב לפני ספר תורה ישב בכובד ראש באימה ופחד, שהוא העז הנאמן לכל באי עולם שנאמר והיה שם בך לעד...

רמב"ם תפילין ומזוזה וספר תורה ז, א

מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה, כלומר כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו [שירת האזינו] לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות....

ג' נקודות של האזינו

האזינו מאד דומה לאיכה ואפילו בכמה לשונות (למשל איכה ירדוף; וה' הסגירם; הסגיר ביד אויב)
 (א) מפלה של רשעים לבסוף וכן בסוף הפרקים של מגילת איכה (מלבד הפרק האחרון!);
 (ב) צידוק הדין
 (ג) הקב"ה יודע הכל ואעפ"כ....! ובזה מתברר אהבה יתירה יותר ממה שנאמר בשירת הים

איכה רבה פרשה ה

[כב] כי אם מאוס מאסתנו. כההיא דאמר ריש לקיש אם מאיסה היא, לית סברה, ואם קציפה הוא, אית סברה, שכל מי שהוא כועס סופו להתרצות. אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד, השיבנו ה' אליך.

רש"י איכה פרק ה

(כג) השיבנו ה' - מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת:

ישעיהו נ, א

כֹּה אָמַר יְקֹזֵק אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אִמְכֶם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ אוֹ מִי מְנוּשֵׁי אֲשֶׁר מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בְּעוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחָה אִמְכֶם:

רד"ק ישעיהו נ, א

(א) כה אמר ה' אי זה ספר כריתות אמכם - הנה אמר ירמיהו שלחתי ואתן את ספר כריתותיה אליה, פירשו המפרשים כי ירמיה דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתות שלא יהיה מהם עוד מלך כי בקבוץ גליות נאמר ועבדי דוד נשיא להם, ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות, אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוציא אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתות לפי שעתיד להחזירה אליו כן יהודה עתיד להחזיר המלכות לו, ונוכל לפרש גם כן לפי שעשרת השבטים לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד שמשגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאלו נתן להם ספר כריתות ובני יהודה שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ארבע מאות ועשרים שנה, ואע"פ שיהודה לא גלה עדין הנביא דבר על העתיד ונחמה שמנחם את ישראל שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם האל ישיב שבותם, ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות, כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כאשר שבתם פעם אחרת כי אין ביני וביניכם ספר כריתות ובשובכם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על ישראל כלו, וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יהודה אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחר, ואע"פ שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלות מאד והנה ישיב אותם עם שבט יהודה, והאם היא הכנסה והכלל והבנים הם הפרט והנה לא נמכרתם ואינכם צריכים לכסף בפדותכם אלא עונותיכם היו דמי המכירה והתשובה תהיה כסף הפדות:

מקורות מעניין לענין באותו ענין

תורה תמימה איכה ה

(כז) כי אם מאם וגו' - כי אם מאם מאסתנו קלפת עלינו, א"ר שמעון בן לקיש, אם מאיסה היא אין תקוה, ואם קלף הוא יש תקוה, שכל מי שכוּעס סופו להתרלות מד) [שם]:
 כי אם מאם וגו' - מלינו לנציאים הראשונים שהיו חותמין את דצריהם דצברי נחמות והכתיב כי אם מאם מאסתנו וגו' - השיבנו - תחת כי מאום מאסתנומה) [ירושלמי צרכות פ"ה ה"א]:

מד) טעם דרשה זאת נראה, משום דיש שתי סצות למאם צאיש. ה) אם האיש הוא צעל תכונות רעות מטבעו שאי אפשר לצחר צו כי אם למאסו. צ) אם האיש עשה דצרים כאלה נגד רעבו המעלה קלפו ומצאיש ריחו צעיניו. אך, יש הצדל צין שתי הסצות האלה, הראשונה היא טבעית וקיימת ולכן גם המאיסה היא קיימת, אי השניה היא עראית ועוצרת וצסור הקלף תסור גם המאיסה עמו. וזהו שאמר אחרי שהמאיסה כאן היא ע"י קלף ולכן יש תקוה [ע"י התשובה], שכל מי שכוּעס סופו להתרלות. וכפי הנראה כיון לדרשה זאת גם רצינו יונה (צרכות פ"ה) ד"ה רצנן עצדו [צפירושו להירושלמי דצדרשה הסמוכה] וז"ל, וכן מאי דכתיב כי מאם מאסתנו אינה תוכחה, שכך רלנונו לומר, וכי מאום מאסתנו [והלח] קלפת עלינו, כלומר לא היתה השגחה כ"כ [טבעית] שלא תשוב אלינו ותמאם אותנו כמו הדצר המאום שאין אדם רולה צו כלל, אלא קלפת עלינו ומי שקולף חוזר ומתראה עכ"ל, וצזה הדרשה מצוחרת. ועיין מש"כ עוד צזה דדרשה הצאה:

מה) יש לפרש הכונה ע"פ המצוחר צאות הקודם דמאיסה הצאה מסצת קלף סופה לעצור צסור הקלף, ולא כמו מאיסה הצאה צטצע שהיא עומדת וקיימת, וזהו שאמר כאן דכונת המשך לשון הפסוק, השיבנו וגו' וחדש ימינו, תחת כי אם מאום מאסתנו קלפת עלינו, ור"ל אף כי אם מאום מאסתנו אך הן המאיסה צאה מסצת כי קלפת עלינו, ולא צטצע, והקלף הלא יעצור, ולפ"ז אין פסוק זה סיוס דצצר רע, אלא הוא רק הוכחה לתקות ההשצבה ונחמה. וצעל פני משה פירש כונת הירושלמי צתירונו זה, דאחר פסוק זה דכי אם מאום וגו' חזר וכפל הפסוק השיבנו. אצל זה תימא, שהרי הכפל הזה הוא רק ממנהגנו אנו ולא מדצרי הנציא, והוא צאמת חתם צהפסוק כי אם מאם. ולצד זה פירושו נסתר מדצרי הירושלמי עלמנו קודם לזה דפריך והלא ישעיבו חתם דצרי צפסוק והיו דראון לכל צשר, ומשני ההוא צעוצדי כוכצים כתיב, ולפי דצרי הפני משה קשה למה ליה לתרץ כן והלא גם שם כופלין הפסוק הקודם לו והיה מדי חודש צחדשו, אלא ודאי דממנהג הכפל אין כל ראיח לסדר דצרי

הנביא, ולכן הוכרח הירושלמי לישוץ נאמן פה ושם, וע"ע בצאור ספר חרדים לירושלמי:

דרשות ר"י אצן שועיז פרשת ואתחנן [ר' יהושע אצן שועיז היה תלמידו של הרשב"א]
 ומה שסיים [ישעיה] סוף ספרו בפסוק והיו דראון לכל בשר, הוא נחמה גדולה [לנו] כי מדבר באומות העולם שהם הפושעים בשם ית', וזישר אותנו שנרא' בפגריהם, כי תולעתם לא תמות, והיא נחמה גדולה. וכן מה שסיים מלאכי פן אצוא והכיתי את הארץ חרם, היא נחמה שמדבר באומות, וכן כי אם מאוס מאסתנו קנפת עלינו עד מאד, כי הוא נקשר למעלה השיצנו י"י אליך ונשובה חדש ימינו כקדם. אף על פי שמאסתנו וקנפת עלינו עד מאד. וכן אני אמרתי ה' חנני רפאה נפשי כי חטאתי לך, אע"פ שחטאתי [לך], וכן ילך נא ה' בקרבנו כי עם קשי עורף הוא. ומה שנהגו לחזור הפסוקים שלמעלה והסימן יתק"ק ישעיה תרי עשר קינות קהלת, הוא בשביל העם שאינן יודעים כלום פי' הפסוקי', אצל על האמת כולם סיימו בנחמה, וכן רבי' הקדוש עשה נחמ' בזו המשנ' שהתחלנו, וסיים סוף זו המסכת בנחמה על הנחמות העתידות ועל הנחמות שהיו נוהגים גם כן הדורות שעברו והיו עושין שמחה.